

5. Рішення Конституційного Суду України від 22.03.2023р. у справі 3-98/2022(227/22). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/516864__753103 (дата звернення: 09.12.2023).

6. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 5 листопада 1991 року № 1788-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 3, ст. 10.

7. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014р. № 1706-VII /Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 1, ст. 1.

8. Про затвердження Порядку виплати пенсій та грошової допомоги через поточні рахунки в банках: Постанова від 30 серпня 1999 р. № 1596 / Кабінет Міністрів України/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1596-99-%D0%BF#n10> (дата звернення: 10.12.2023).

9. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 49-51. Ст. 376.

10. Шабанов Р.І. Щодо права власності на пенсійні виплати. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/6_2019/part_1/30.pdf (дата звернення: 12.12.2023).

11. Рішення у справі Шокін проти України (Shchokin v. Ukraine). Рішення Європейського суду з прав людини від 14.10.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text (дата звернення: 02.10.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-13>

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГРОМАД І ТЕРИТОРІЙ

Гримак Ірина Ярославівна

депутат Львівської обласної ради,

засновник Благодійної організації

«Благодійний фонд Ірини Гримак «Львівщина»»

м. Львів, Україна

Демографічні проблеми в Україні визначаються загальноєвропейськими тенденціями щодо старіння населення а також проблемами щодо зниженої тривалості життя, вимушеної міграції через військові дії, що підвищують депопуляцію населення. До початку воєнних дій, основними демографічними проблемами територіальних громад були:

відтік молоді та працездатного населення у великі урбанізовані міста, старіння населення, трудова міграція.

У зв'язку з війною виникли нові проблеми, які безпосередньо впливають на спроможність територіальних громад, це руйнація інфраструктури, загибель цивільного населення, військовослужбовців, збільшення кількості осіб, що потребують додаткової соціальної підтримки.

Так, за даними Євростату [5] близько 4,2 млн. українців станом на 6 жовтня 2023 року отримали статус тимчасового захисту в країнах ЄС. Демографічні виклики в Україні дуальні: одні територіальні громади втратили значну частину своїх мешканців, а інші – отримали нових, ВПО. В Україні офіційно зареєстровано 4,8 млн. ВПО [1], найбільше яких проживає у Харківській, Донецькій, Дніпропетровській, Київській областях та у м. Київ, Луганській, Львівській та Одеській областях. Війна значно змінила місця проживання ВПО, зокрема з східних регіонів вони змінилися на центральні і західні. Передбачається, що внаслідок бойових дій на півдні та сході України, знизиться щільність населення, що потребуватиме суттєвих зусиль держави щодо його відтворення.

Повернення біженців та ВПО до власних осель залежить як від часу завершення війни, так й зусиль держави й громад. Зрозуміло, що повернення можливе лише за умов забезпечення безпеки територій, безперебійної роботи критичної інфраструктури, наявності можли-востей щодо працевлаштування, деокупації захоплених територій.

Це можливо реалізувати в контексті напрацювання Плану відновлення України. Однак такі дії мають базуватися не лише на нагальній потребі, а передбачатися Конституцією України. Проект тексту змін до Конституції України в частині децентралізації влади від 28.11.2021 року [4] пропонує заміну категорії «розвитку регіонів» на «сталий розвиток територій». При використанні при цьому поняття «територія» потрібно одразу зауважити, що воно досить широке й доцільно його застосовувати у контексті Закону України «Про засади державної регіональної політики» [2], де виділено конкретні їх типи.

Особливу увагу наразі у повоєнній Україні потрібно звернути на території відновлення та їх функціонування. Адже існують у вітчизняному законодавстві 2 нормативних акти, які суперечать одне одному – Закон України «Про засади державної регіональної політики» та постанова КМУ «Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад».

Територіальні громади, маючи достатні ресурси, можуть сприяти покращенню демографічної ситуації. Зокрема, йдеться про будівництво житла для ВПО, розвиток бізнесу, транспортної інфраструктури тощо.

Демографічні виклики громад та територій

Характеристики територій	Вплив війни	Обмеження для громад	Можливі дії
Наближеність до фронту, кордонів з росією чи білоруссю (фронтові; прифронтові)	<i>Деяке руйнування інфраструктури Руйнування деяких енергетичних об'єктів Значний відтік населення Негативні очікування щодо інвестицій Виведення з ладу транспортних засобів та об'єктів залізниці</i>	Максимальні безпекові ризики, мінімальні шанси для виробництва. Можливе функціонування лише тих секторів економіки, що не потребують значних витрат значної концентрації робочої сили та наявності великих виробничих приміщень	Оцінка кількості мешканців у населених пунктах, які мешкають у громаді, у т.ч. статтєво-вікова структура, в т.ч. й тих, хто планує повертатися, для прогнозування на середньострокову перспективу щодо потреби у інфраструктурі, навчальних закладах, закладів догляду за літніми чоловіками та жінками, бюджету на соціальні видатки. Відновлення інфраструктури задля досягнення результату – повернення громадян до місць проживання, формування сприятливого середовища для відновлення місцевої економіки, що забезпечує зайнятість місцевого населення Створення стимулів для жителів північно-східних регіонів, звідки необхідно буде перемістити стратегічні галузі через наближеність до росії

Продовження таблиці 1

<p>Громади, що розташовані в центральній чи західній частині України (тилові)</p>	<p><i>Деяке руйнування інфраструктури</i> <i>Велика кількість ВПО</i> <i>Руйнування деяких енергетичних об'єктів</i> <i>Економіка спрямована на забезпечення потреб оборони, розвиток харчової галузі, малих та середніх підприємств</i> <i>Формування мотиваційного середовища для релокації бізнесу та функціонування підприємств, які виробляють товари народного споживання на внутрішньому ринку і міжнародної торгівлі</i></p>	<p>Брак фінансових ресурсів Зменшення чисельності працездатного населення за рахунок мобілізації</p>	<p>Максимально швидка інтеграція ВПО, співробітництво ВПО і мешканців громади. Визначення впливу на місцеву ідентичність, цінності та традиції та формування спільних цінностей. Активізація місцевого економічного розвитку відповідно до нових характеристик демографічного профілю громади Проте для західного регіону, екологічна ємність для зростання населення вже вичерпана, окрім Івано-Франківської та Львівської областей</p>
---	--	---	---

Території відновлення (території, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією)	Значні руйнування об'єктів критичної, соціальної інфраструктури, житлової забудови. Значне погіршення рівня соціально-економічного розвитку та значне переміщення населення (більше 15%) до інших регіонів та/або інших держав	Відсутність державної політики на національному рівні щодо відновлення з чіткими індикаторами та дорожніми картами для територіальних громад. Недосконале законодавче врегулювання організації, координації, адміністрування процесів відновлення, відсутність методичного забезпечення. Неможливість публічно-приватного партнерства. Фінансуванні проєктів відновлення.	Ліквідація негативних наслідків війни, прискорене відновлення об'єктів інфраструктури, житлового і громадського призначення задля найшвидшого повернення в територіальну громаду та регіон ВПО та біженців, створення сприятливих умов для діяльності суб'єктів господарювання незалежно від форми власності – деталізація у Плані відновлення та розвитку територіальної громади до 2027 року
--	--	---	--

Джерело: сформовано автором на основі [2–3]

Узагальнимо основні демографічні виклики для відповідних територій у табл. 1, зокрема найбільші перспективи для релокації населення у центральному регіоні та у метрополісів. Пропонуємо, в межах розробки стратегії демографічного розвитку України до 2030 року, залежно від результату підсумовування бальних оцінок (за 5-бальною шкалою) виокремлювати територіальні громади з сприятливою демографічною ситуацією, з відносно сприятливою ситуацією, з несприятливою, з екстремальною та екстремально критичною демографічною ситуацією за показниками: темпи зростання чисельності населення, загальні коефіцієнти народжуваності та смертності, природного та механічного приросту, співвідношення кількості шлюбів та розлучень, співвідношення чисельності молоді та осіб похилого віку. Відповідно до типу формувати заходи на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Відповідно до зонування територій за демографічними показниками законодавець має визначити необхідний рівень щільності населення в громадах для повноцінного освоєння території та сталого розвитку регіону

з конкретизацію заходів щодо досягнення цього. Також це забезпечить рівня підвищення національної безпеки внаслідок ліквідації прогалини у статеві-віковій структурі населення. Стимулювання мешканців щодо проживання на тій чи іншій території як складова імміграційної політики держави вже неодноразово застосовували деякі країни, зокрема й США (мешканці Аляски – території з несприятливими кліматичними умовами).

Отже, повноцінна відбудова України у контексті демографічної безпеки можлива за наступних обставин: 1) внесення змін до Конституції щодо врегулювання демографічних аспектів між державою, регіонами та громадами у межах встановленого розподілу повноважень, відповідальності та забезпечення, які відповідають фактичного стану; 2) відновлення підприємницького середовища та рівня життя в державі цілому, в т.ч. й конкретних громад й відповідної інфраструктури; 3) проведення демографічного зонування територій та розробка заходів впливу з візуалізацією у Стратегії демографічного розвитку України до 2030 року. Наразі на перше місце виступає проблема повернення українців, що виїхали та залучення працівників з інших країн для покращення трудового потенціалу країни. Демографія є базисом активізації відновлення та розвитку України.

Література:

1. В Україні офіційно зареєстровано майже 5 млн переселенців URL: <https://pon.org.ua/novyny/10070-v-ukraini-oficiino-zareiestrovano-maizhe-5-mln-pereselenciv.html#:~:text=%D0%A2%D0%B0%D0%BA%D1%96%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%8C%20%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%80%D0%B5%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B7%D0%B0,%C2%BB,%20E2%80%93%20%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%96>
2. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/156-19>
3. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад: постанова КМУ від 18 липня 2023 р. № 731 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>
4. Проект тексту змін до Конституції України в частині децентралізації влад від 28.11.2021 року URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/42960.pdf>
5. Nearly 4.2 million people under temporary protection URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231006-2>